

ÂMİN (آمين)

Duanın kabulünü
temenni etmek niyetiyle
sonunda söylenen bitiriş sözü.

Asıl şekli **âmîn** olan kelimenin kökeni ve anlamı hakkında bugüne kadar çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Üzerinde durulan tezlerin başlıcaları, Müsevîler ile hristiyanlar tarafından da **amen** şeklinde (**âmen/âmên** telaffuz edilir) ve aynı amaçla kullanılmasına dayanılarak İbrânice veya Süryânice'den Arapça'ya girdiği, Arapça **emn** "inanmak, güvenmek" kökünden türediği ve Allah'ın isimlerinden biri olduğu şeklindedir. Bunların ikincisi ile ilgili olarak ayrıca kelimenin yapısı, lugat ve terim mânaları gibi hususlarda çeşitli fikirler ileri sürülmüş ve lugat mânası "kabul buyur" veya "icâbet eyle" olmamakla birlikte, bu anlama gelmek üzere Allah'a hitaben kullanılan bir terim olduğu görüşü benimsenmiştir (bk. Lane, I, 102; İTA, I, 406-407).

Kitâb-ı Mukaddes'in pek çok yerinde **amen** şeklinde geçen **âmîn** kelimesi, Ana Sâmi dilin (Proto Semitik) **ymn** "sağ (taraf); doğru, emin, inanılır, güvenilir" kökünden türemiştir ve bütün Sâmi dillerde yer alır. En eski Sâmi dillerden Akkadca'da **imnu(m)** ve Eski Mısırcı'da **imn** şeklinde görülen **ymn** kökü, Arapça'da iki ayrı kök halinde gelişmiştir: 1. **ymn** (يمين) "sağ taraf, sağ el; bereket; yemin" (yemin ederken sağ elin kaldırılması ve kitaba sağ el ile basılması da bu fiilin işaretleri pekiştirilmesi içindir); 2. **emn** (امن) "inanmak, güvenmek, emin olmak". Bu durumdan **âmîn** kelimesinin Arapça'nın öz malı olduğu, ileri sürüldüğü gibi İbrânice veya Süryânice'den geçmediği anlaşılmakta ve yapısı da bunu doğrulamaktadır. Çünkü **âmîn**, iddia edildiği gibi Arapça'da mevcut olmayan **fâil** (فاعل) vezninde değil, **fa'il** (فاعيل) veznindedir ve aslı bu vezinde **emîn** olup sonradan **işbâ** edilmiştir (harf eklenmiştir; krş. İTA, I, 406). Kelimenin her zaman nida etme, ünleme halinde (vokativ) bulunması sebebiyle başındaki vokal daima uzatılarak telaffuz edilmiş ve bu kullanımın yaygınlık kazanmasından dolayı da vurgulu telaffuz imlâyı etkileyerek hemzeden sonra uzatan elifin konulmasına yol açmıştır. Arapça'da ayrıca **emîn** sıfatının muhaffefi **emîn** ile yine aynı kökten başka vezinde türetilen ve aynı anlamı taşıyan **âmîn** sıfatının da bulunması, kelimenin bu dile ait olduğu

görüşünü desteklemektedir. Kitâb-ı Mukaddes'te **âmîn** kelimesinin **amen** şeklinde görülmesi ise İbrânice ve Ârâmîce-Süryânice ile Arapça arasında e/i değişikliğinin bulunması sebebiyledir (yine ortak kelimelerden İbr. **kôteb**, Ârâmîce-Süryânice **kâteb**, Ar. **kâtib** "yazıcı" gibi).

Klasik Arap dilcileri **âmîn**'in kök yapısından çok fonksiyonu üzerinde durarak onun "esmâül-ef'âl" (fiil isimleri) grubundan bir isim veya bir "ismü's-savt" (ünlem) olabileceğini ileri sürmüşler, dolayısıyla da kelime anlamından çok terim anlamını tartışmışlardır. Yukarıda açıklandığı üzere **âmîn**'in aslı ise **emîn** sıfatı olup lugat mânası "doğru, inanılır, güvenilir"dir. Öte yandan Arapça'da "**âmîn** demek" fiili **te'mîn** kelimesiyle ifade edilmektedir ki eş anlamlısı **tasdik** "doğrulama" olan **te'mîn**'in lugat mânası da "inandırma, güvenlik hissi verme, pekiştirme"dir. Bu durumda **âmîn**'in İbrânice ve Ârâmîce-Süryânice'de olduğu gibi Arapça'da da "doğru, şüphesiz, gerçek" kelime mânasını taşıdığı ortaya çıkmakta ve uygulamadaki kullanılış biçimi de bunu desteklemektedir.

Âmîn hakkında ileri sürülen diğer bir görüş, Allah'ın isimlerinden biri olduğu yolundadır. Müfessirlerden Mucâhid b. Cebr'e (ö. 104/722) ait olan bu görüş klasik dilciler tarafından çeşitli lengüistik gerekçelerle reddedilmiştir (bk. *Li-sânü'l-'Arab*, "emn" md.). Burada üzerinde durulacak husus, Mucâhid'in bu görüşü Ehl-i kitap'tan almış olması ihtimalidir. Çünkü onun bazı şeyleri Ehl-i kitap'a sorup öğrendiği yolunda İbn Sa'd'ın naklettiği bir haber bu ihtimali akla getirmekte (bk. *et-Tabakât*, V, 467), Kur'an'la hadislerde Allah'ın böyle bir ismine rastlanmamasına karşılık Eski Ahid'in bir cümlesinde Allah kastedilerek **Amen** adının kullanılmış olması da bu ihtimali güçlendirmektedir (İşaya, 65/16). Bugün Kitâb-ı Mukaddes'te "gerçeğin tanrısı" şeklinde tercüme edilerek kullanılan bu ismin menşei tesbit edilememiştir (IDB, I, 105). Halbuki Firavunlar devrinde Mısır'ın baş tanrısı olan **Amûn** veya **Amana** "gizli gerçeklerin (gayb) tanrısı"dır ve Mısırcı **imn** "inanmak, güvenmek, emin olmak" kökünden gelen **amûn/amana** kelimesi de aynen İbrânice **amen** ve Arapça **âmîn/emîn** gibi "içinde şüphe ve korku bulunmayan, güvenilir, inanılır" anlamını taşımaktadır (bk. IDB, I, 114). Buna göre, Grekler'in de **Amôn** dedikleri ve en büyük tanrı Zeus ile bir tuttukları Mısır'ın baş tanrısı **Amûn/Amana**'nın adının Kitâb-ı Mu-

kaddes'e Allah'ın bir ismi gibi girdiği açık şekilde anlaşılmaktadır ki yüzyıllarca Mısır'da ve Mısır kültür çevresinde yaşayan İbrânîler için böyle bir etkilene gayet tabiidir. Bu durumda Mucâhid'in Ehl-i kitap'tan veya doğrudan Kitâb-ı Mukaddes'ten aldığı anlaşılan görüşünü reddetmek gerekmektedir. Çünkü Kur'an'da bir kısmı sıralanan ve Hz. Peygamber tarafından sayıları doksan dokuza tamamlanan esmâ-i hüsnâ arasında (el-Haşr 59/23; Tirmizî, "Da'avât", 83), çok tanrılı sistemlerin tanrılarına çağrışım yapabilecek bir tek isim dahi bulunmamaktadır. **Amen**, Yeni Ahid'in bir cümlesinde ise Hz. İsa'nın unvanı olarak kullanılmıştır: "Amen, sadık (doğru sözlü) ve gerçek şahit" (Vahiy, 3/14). Kitâb-ı Mukaddes uzmanları tarafından, bu unvanın yukarıda söz konusu edilen Eski Ahid'deki Allah'ın adı **Amen**'in etkisi altında kullanılmış olması ve onunla aynı mânaya gelmesi ("gerçeğin tanrısı"; çünkü hristiyan inanışına göre Allah'ın oğlu olan Hz. İsa da tanrıdır) kuvvetle muhtemel görülmektedir (bk. IDB, I, 105; DB², s. 25-26; NBD, s. 29-30). Bu durumda söz konusu unvanın, Hz. İsa'nın "gaybı bilme" özelliğinden dolayı kendisine verildiği ve tanrılaştırılmasında, müslümanlara göre peygamberlik mucizesi olan bu vasfının da (Âl-i İmrân 3/49; es-Saf 61/6) etkili olduğu ileri sürülebilir.

Âmîn kelimesi, köken itibariyle Arapça'ya diğer bir Sâmi dilden geçmiş olmamakla birlikte, dua hâtimesi olmak vasfını Sâmi monoteizminden (vahdet dini) almıştır ve bu durum kelimenin ilk defa Tevrat'ta görülmesinden açıklıkla anlaşılmaktadır. Nitekim Süyûtî'nin Hâris b. Ebû Üsâme'nin *Müsne'd*i ile İbn Merdeveyh'in *Tefsir*'inden naklettiği bir hadiste, Hz. Peygamber'in "Bana namazda olsun duadan sonra olsun, Allah tarafından **âmîn** demek nimeti verildi. Bu, Mûsâ müstesna benden önce kimseye verilmemişti; Mûsâ dua eder Hârûn da **âmîn** derdi. Siz de duanızı **âmîn** ile bitiriniz! Bu suretle Allah onu kabul eder" buyurması da (bk. *el-Câmi'u's-şâgîr*, I, 38) bu görüşü desteklemektedir. Ayrıca Câhiliye Arapları arasında tanrılara karşı yapılan duaların sonunda **âmîn** denildiğine dair herhangi bir bilginin bulunmaması (bk. İbnü'l-Kelbî, s. 26-53) ve çok tanrılı başka toplumlarda da böyle bir olaya rastlanmaması (bk. *ERE*, X, 155-213), geleneğin vahdet dininden geldiğini gösteren diğer belirtilerdir.

Âmîn kelimesi Kur'an'da geçmemektedir. Ancak Hz. Peygamber çeşitli hadisleriyle imamın Fâtiha sûresini tamamlamasının arkasından cemaatin âmîn demesini istemiş (Buhârî, "Tefsîr", 2; Müslim, "Şalât", 62, 87) ve kendisi de namaz kıldırırken bizzat söylemek suretiyle, Fâtiha'yı yalnız duyanın değil okuyanın da âmîn demesi gerektiğini göstermiştir. Dolayısıyla Kur'an'ın ilk sûresi olan Fâtiha'nın sonunda, mushaflarda yazılı olmamakla beraber, âmîn kelimesinin okunması sünnet kabul edilmiştir. Bazı yörelerde, Bakara sûresinin son âyeti okunurken *واعف عنا* (bizi affet!), *واغفر لنا* (bizi bağışla!) ve *وارحنا* (bize acı!) ibarelerinden sonra birer defa âmîn denildiği görülmekte ise de söz konusu ibarelerin en çok tekrarlanan dualar olmaları sebebiyle bu geleneğin sonradan benimsendiği anlaşılmaktadır. Kur'an âyetlerinden sonra âmîn deme sünnetinin yalnız Fâtiha'ya inhisar etmesinin sebebini, Fâtiha'nın ilk sûre olmasında, taşıdığı mânada ve namazın temel unsurlarından birini teşkil etmesinde aramak gerekmektedir. Çünkü Kur'an'ın özü olduğu kabul edilen ve "açış, giriş" anlamında bir isim taşıyan Fâtiha sûresi, en başa konulmak suretiyle arkasından gelen kitabın tamamı hakkında fikir vermekte ve böylece okuyucu, sürenin sonunda âmîn demek suretiyle Kur'an'ın tamamına iman ettiğini belirtmiş olmaktadır. Öte yandan çeşitli hadislere göre ibadetin özünü duanın teşkil etmesi ve namazın da aslında duadan ibaret olması (bk. İbn Kesîr, *Tefsîr*, V, 128), her rek'atta okunan Fâtiha'yı temel dua haline getirmiş, dolayısıyla sonunda âmîn demek bu açıdan da gerekli kılınmıştır.

Namazlarda Fâtiha'nın arkasından âmîn demek dört mezhebe göre de sünnet olmakla birlikte, cemaatle kılınan namazlarda iki husus üzerine görüş ayrılığı mevcuttur. Bunlar, kiraatı açıktan yapılan namazlarda imamın âmîn deyip demeyeceği ve âmînin açıktan mı, gizlice mi söyleneceği hususlarıdır. Bu namazlarda Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre imamın âmîn demesi mendup olup Mâlikî mezhebinde menfi ve müsbet iki farklı görüş benimsenmiştir. Âmînin gizlice veya açıktan söylenmesi hususunda ise Hanefîler'e göre hem imamın hem cemaatin, Mâlikîler'e göre yalnız cemaatin gizlice, Şâfiîler'le Hanbelîler'e göre de imam ve cemaatin her ikisinin birden açıktan söylemesi mendup kabul edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-‘Arab, "emn" ve "yümn" md.leri; *Tâcü'l-‘arûs*, "emn" ve "yümn" md.leri; Lane, *Lexicon*, I, 102; Buhârî, "Tefsîr", 2; Müslim, "Şalât", 62, 87; Tirmizî, "Da‘avât", 83; İbnü'l-Kelbî, *Kitâbü'l-Eşnâm: Putlar Kitabı* (trc. ve nşr. Beyza Düşüngen), Ankara 1969, s. 26-53; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 467; Zehebî, *A‘lâmü'n-nübelâ*, IV, 451; İbn Kesîr, *Tefsîr*, V, 128; Sü-yûtî, *el-Câmi‘u’s-şâgîr*, Kahire 1321, I, 38; S. Moscati, *The Comparative Grammar of the Semitic Languages*, Wiesbaden 1964, s. 78; v. Soden, *AHW*, I, 379; J. B. Taylor, "Amen", *NBD*, s. 29-30; J. Hempel, "Amen", *IDB*, I, 105; H. B. MacLean, "Amon", *a.e.*, I, 114-115; J. G. Simpson — H. H. Rowley, "Amen", *DB²*, s. 25-26; Kâmil Miras, "Âmîn", *İTA*, I, 406-409; M. Şerefeddin Yalıtıkaya, "Âmîn", *İA*, I, 406; "Payer", *ERE*, X, 155-213; J. Pedersen, "Âmîn", *EJ²* (İng.), I, 436; C. Cahen, "Âmîn", *a.e.*, 437; *Mu.F.*, I, 111-113.

SARGON ERDEM

ÂMİN ALAYI

Osmanlılar döneminde
okula yeni başlayan çocuklar için
düzenlenen tören.

İlk defa ne zaman ve nasıl başladığı kesin olarak bilinmemektedir. Halk arasında âmin alayı olarak adlandırılan bu törene "bed'i besmele cemiyeti" de denilmektedir. Âmin alayı genellikle kânil, pazartesi veya perşembe günleri düzenlenirdi. Âdette uygun olarak okula başlayacak çocuğun ailesi bir gün önceden mektebin hocasına haber gönderirdi. Hoca da merasim günü çocukları sıraya dizer, öndekiler yüksek sesle ve koro halinde ilâhiler okuyarak, arkadakiler de beyit aralarında "âmin!" diye bağırarak neşe içinde çocuğun evine gelirlerdi. Çocuğun ailesi tanınmış ise komşu okulların hocaları ile öğrencileri de törene davet edilirdi. İstanbul'da oturan ailelerin okula başlayacak çocuğu törenden önce Eyüp Sultan'a götürerek birlikte dua etmeleri âdetti.

Mektepten hareket eden âmin alayı eve doğru yaklaşırken çocuk kapıda bekletilir, âmin alayı eve gelince hoca dua eder, arkasından herkes "âmin!" derdi. Daha sonra çocuk, önceden süslenerek hazırlanmış bir arabaya veya "midilli" adı verilen ata bindirilir ve ilâhiler söylenerek çıkılırdı. Kafilenin önünde iki kişi atlastan yastık üzerinde cüz kesesi ile elifbayı, arkasındaki, çocuğun mektepte oturacağı minderle okurken onun arkasında çocuğun oturduğu araba veya midilli, sonra ikerişli sıra halinde mektebin hocası, ilâhiciler ve âminciler yürürlerdi. Çocuğun ailesi ile da-

vetliler ve halk kafilenin arkasında giderlerdi. Şehrin sokaklarında bu şekilde bir müddet dolaşarak çocuk mektebe getirilirdi. Yine usulüne uygun olarak hocasından ilk dersini aldıktan sonra onun ve davetlilerin ellerini öper, talebelerden birisi "aşr-ı şerif" okur ve hocanın yaptığı dua ile tören biterdi. Âmin alayı, bazan sokaklarda bir müddet dolaştıktan sonra çocuğun evine gelir ve ilk ders orada verilmek suretiyle tören tamamlanmış olurdu. Tören sonunda çocuğun ailesince hazırlanmış yemekler yenilir, hocalara, kalfaya, ilâhi okuyan ve âmin alayına katılan bütün çocuklara hediyeler ve harçlıklar dağıtılırdı. Okula başlayan çocuk eğer bir tarikat şeyhinin çocuğu ise o zaman âmin alayına tarikatın sancağı ile dervişleri de katılır, ilâhiler arasında kudümler, *halîle**'ler, *mazhar**'lar çalınır, zikirler çekilir ve tarikat âyini yapılırdı.

Âmin alaylarının önemli bir pedagojik değer taşıdığı ve bilhassa çocuklarda büyük bir okuma arzusu uyandırdığı muhakkaktır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed Rasim, *Falaka*, İstanbul 1927, s. 51-60; Pakalın, I, 58-59; Osman Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, İstanbul 1977, I, 91-96; Ali Birinci, "Mahalle Mektebine Başlama Merâsimi ve Mekteb ilâhileri", *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi: Bildiriler IV*, Ankara 1982, s. 37-57; M. Şakir, "Âmin Alayı", *İTA*, I, 786-787; *TA*, II, 363; R. Ekrem Koçu, "Âmin Alayı", *İstA*, II, 1959, s. 783-790.

MUSTAFA ÖCAL

ÂMİNE

(أَمِينَة)

Âmine bint Vehb
(ö. 577 m. [?])

H. Peygamber'in annesi.

Babası Vehb b. Abdümenâf Kureys kabilesinin Benî Zühre koluna, annesi Bere bint Abdüluzza da aynı kabilenin Benî Abdüddâr koluna mensuptur. İbn İshak'tan itibaren muhtelif kaynaklar Vehb'in Benî Zühre'nin hatırı sayılır bir siması olduğunu, kızı Âmine'nin de yüksek bir mevkiye sahip bulunduğunu kaydederler. Bu tür rivayetlerin, Hz. Peygamber'in annesine karşı duyulan saygı ve sevgi sebebiyle daha sonra icat edildiği ileriye sürülmüştür. Halbuki genel olarak Kureys'in diğer Arap kabileleri yanında üstün bir yere sahip olduğu bilinmektedir. Ayrıca Abdülmuttalib gibi bir reis, kabilenin en güzel genci olan oğlu Ab-